• **KAPO -** MIDHAT AJANOVIĆ AJAN •
• **EDICIJA KLIO -** KNJIGA VII •
• **UREDNIK:** ALMIR ŠEHALIĆ •
• **LEKTURA:** NADA SALOM •
• **DIZAJN NASLOVNICE:** BORIS STAPIĆ •
• **PRIPREMA ZA ŠTAMPU:** ALMIR ŠEHALIĆ •
• **IZDAVAČ:** AGARTHI COMICS •
• **WWW.AGARTHICOMICS.BA** •
• ŠTAMPANO U BOSNI I HERCEGOVINI •

© SVA PRAVA ZADRAŽANA

NIJEDAN DIO OVE KNJIGE NE SMIJE SE REPRODUKOVATI, KOPIRATI ILI PRENOSITI U BILO KOJEM OBLIKU, ELEKTRONSKIM ILI MEHANIČKIM SREDSTVIMA, UKLJUČUJUĆI I FOTOKOPIRANJE, PRESNIMAVANJE ILI DRUGE VIDOVE ČUVANJA PODATAKA BEZ PRETHODNOG PISMENOG ODOBRENJA AGARTHI COMICSA, I AUTORA OSIM AKO JE ZAKONOM IZRIČITO DOPUŠTENO.

Midhat Ajanović Ajan

KAPO

Agarthi Comics

SARAJEVO, 2026.

PROLOG

PTICA GRABLJIVICA

(Zürich, godina 2003.)

Sad više niti ja čekam koga, niti mene ko čeka

Kako god štogod progovorim, tako još dublje potonem u užeglu baruštinu od blata i balege. Već mi je došlo do grla. I dogorjelo do nokata. I komarci su izujedali sve ovo što viri iznad površine. Bolje bi mi bilo da začepim gubicu i šutim kao mulac, ali džaba... Ne da mi đavo mira. Ucrvao bih se kad ne bih progovorio.

„Ne, časni sude!

Ja nisam ubio Sendu.

Uzi je sam opalio."

Porotnici lebde u zraku. Svi su u crnom. Merzuk, Slavko, Mario, Jabučar... Šute i gledaju me u oči.

„Kako je opalio?"

„Otkud znam. Kao kad pitate lijevog halfa da vam objasni zašto je postigao autogol."

„Pa, ko će znati ako ti ne znaš?"

„Ja nisam pucao. Ja nisam htio pucati. Samo je opalilo. U Jugoslaviji, i prvoj i drugoj, mogao si biti sve, samo ne Bosanac. Pa i puške, jeble majku svoju, same od sebe su nas počele ubijati."

Sudija Sendo se ukočio na onom plakatu. Zapravo nije Sendo nego ga je neko nacrtao istog kakav je bio. Pljunuti Sendo. Pjeva negdje večeras. Tako piše ispod crteža.

„Kako je oštećeni umro?“

„Samo se prostro po zemlji. Niko ne umire kao Sava Kovačević, časni sude.“

„Je li nešto rekao prije smrti?“

„Jeste, rekao je: ‚Bolan, Soko, ti mene ubi!’ I nije odmah umro. Još je živio nekoliko dana. Znači, nisam ga ubio već samo ranio. Da se zna!“

Plakat sad šuti. Šutim i ja.

„Metak ga je pogodio u grlo. Kako ti je mogao bilo šta reći?“, opet plakat zapitkuje.

„E, moj Sendo…“, progovaram ja. Progovaram pa zašutim. Razmišljam da li je to moja uobrazilja, jer, zbilja, kako mi je mogao bilo šta reći kad mu je kugla razvalila jabučicu na grlu.

Ali mogao je Sendo. Mogao je on ako je iko.

Sendo je mogao i umio sve. Pogoditi muhu vrhom čakije sa trideset metara udaljenosti. Namirisati drota na puškomet. Pročitati ti najtajnije misli kao da su čitanka za treći razred osnovne. Namazati se medom i ući u medvjeđu pećinu pa se otuda vratiti živ i zdrav. Ma, mogao je potkovati đavola na ledu ako treba. Ali kad su mu se stomak, noga i ruka napunili vrućim olovom, iz njega je sva ona sila iscurila kao zrak iz šupljeg šlaufa.

Mors ultima ratio.

„Vidiš, časni sude, meni se ponekad čini kao da se sva ona njegova snaga prelila u mene.“

Plakat se opet mrda. Sendo bi, vidim, da skoči odozgo na mene. Ali ne može. Kad se tinta jednom zalijepi na papir, niko je više ne odlijepi.

Veli Zamjatin: „Svijet na životu održavaju samo heretici:

heretik Krist, heretik Kopernik, heretik Tolstoj."

I heretik Soko... Tvica grabljivica.

„Kakvo je vrijeme tamo?", pita me plakat.

„Zar ne vidiš. Ovdje ljulja kiša."

„Pa šta radiš na kiši?"

„Čekam!

Ja čekam.

Kiša ljulja.

Ja čekam.

Kiša stalno ljulja.

Ja stalno čekam. Hladno je. Novembar. A ja čekam. Čekaš li ti koga?"

„Čekao, pa prestao. Sad više niti ja čekam koga, niti ko čeka mene. Da samo vidiš kako prijatelji nestanu kad shvate da od tebe više ne mogu imati nikakve koristi."

To on ko biva meni. A ja njemu velim:

„Druže Sendo, nikad te neću izdati i nikad neću nestati, iako od tebe nisam imao nikakve koristi. Kao što ni od koga nisam imao koristi."

Ali džaba ja to pričam, on se ponovo ukočio na onom papiru i pravi se da me ne čuje.

Gulim plakat sa zida i derem ga u hiljadu komadića.

Jeb'o te plakat!

Odjednom vidim, ispod ovog plakata ispade drugi plakat. Neki stari oglas.

32,2 der Stadtzürcher Bevölkerung sind Ausländerinnen

und Ausländer.

„Niste dobro računali, žohari. Tačan broj je 32,2 plus jedan. I ja sam Ausländer u Zürichu. Ali mene nema nigdje u tim vašim spiskovima.“

Ja nisam jedan od tih 32,2 posto.

Ja sam nevidljiv i nečujan.

Ja sam Soko! Tvica grabljivica.

Stojim ovdje na ćošku i čekam.

Čekam da onaj promoli nosinu. Uvijek mu se prvo pojavi nos iza ćoška pa tek nakon dvadeset minuta dođe i on.

Nećeš dugo, nosonjo, nećeš dugo.

Opet se uvaljujem do grla. U živi pijesak se uvaljujem. Ali ja ipak plivam, ili ako baš i ne plivam, nekako mi uspijeva držati nos iznad površine i disati.

Ja dišem.

Ja sam Soko.

Tvica grabljivica.

Tvica rugalica.

Tvica smrtonosnica.

Ne!

Ja nisam ubio Sendu.

Ja sam Sendu spasio od tenka. Tnikče[1] je već bio naništanio i okrenuo cijev na Sendu. Raznio bi ga na komade da mene nije bilo. Četalja sam ja rokn'o zoljom.[2] Četalja i njegovu gvožđuriju.

Ja nisam ubio Sendu!

„Ja sam Sendu spasio od Jabučara. Da nije bilo mene Jabučar

1 Četnik na šatrovačkom

2 Vrsta ručnog bacača.

bi rokn'o Sendu. Jeste, jarane, Jabučar je htio roknuti Sendu. Jeste, onaj Jabučar. Lopina i varalica. Čovjek ima više koristi od kolesterola nego od njega. Jabučar se jedini od nas nešto petljao oko toga. Toga oko djece… Ja to ne bih nikada. Ne bih djecu švercao ni za živu glavu. A ne bi ni Sendo i Slavko... Oni bi Jabučaru odsjekli uši da su znali. Samo Jabučar je bio dovoljno kvaran da radi s djecom. Ja to ne bih nikad! Ja sam skinuo Jabučara, druže sudija. I još jednom Sendi spasio život. Skinuo sam ga istim onim uzijem. Sreća da je Jabučar onako naduven od rakijetine bio spretan i okretan otprilike kao i Godzila. A tako je bio i lijep. Dobro, hajde… nisam ni ja neka ljepota. Ali sam živ, buraz moj. Živ i uzbrdo brz.

Eto, sad su svi čuli: ja sam Sendi život spasio dva puta!

I opet sam vam ja za nešto kriv, časni sude i porotnici! Nabijem vas sviju na ovaj moj časni šiljak. Ovaj ovdje, vidiš! Ja da sam Sendu namjerno htio ubiti, niko to ne bi znao. Samo bi ga mrak proguťo.

Pa ja sam doktor i profesor toga.

Kako čega?

Pa, ubijanja.

Vidi ovo... U osnovi postoje tri tehnologije ubistva. Prva: postaviš tempiranu bombu u auto, kuću, restoran gdje god znaš da će levat[3] boraviti. I onda kad se pojavi, pritisneš dugme na mobitelu i ode levat Bogu na istinu. Prah si bio i prah ćeš opet postati. Druga: takozvana sačekuša. Evo ovako kao ja sad, sakriješ se iza ćoška i čekaš da levat izađe iz kuće, kafane, od švalerke pice, ljepotice... Čim dasa izroni, ti koristiš snajper ako imaš oko za to ili ga ispresijecaš rafalima iz automata ako slabije vidiš. Ako si baš skroz ćorav, rokneš ga protutenkovskom raketom ‚amburs' koju možeš lansirati iz auta.

---

3 Levat (sleng) - u ovom kontekstu: nekorisna i bezvrijedna osoba.

Treća: ubistvo iz neposredne blizine. To je ono kad levatu ne želiš ostaviti ni minimalnu šansu da preživi. Priđeš mu na metar tako da nikako ne možeš promašiti i rokneš ga u facu.

Danas praktikujemo tehniku broj tri. Levat mora izaći iz auta i hodati pješke tridesetak metara od parkinga do ulaza u školu. Tu ga čeka sudbina. To jest ja, Soko, tvica grabljivica."

Ja čekam.

Kiša ljulja.

Ja čekam.

A ko čeka, dočeka! Eto levata. Ide pravo prema meni:

„Wer bist du?"

„Ja sam Soko. Tvica grabljivica."

„Was sagen Sie?"

„Ich bin dein Tod."

Levatove oči su kao fildžani. Crno zjalo moje utoke[4] ga je omađijalo. Htio bi nešto reći, ali ne može iscijediti ni riječ iz suhog grla. Šta je imao reći, on je rekao.

„Da hoću da te ubijem, rokn'o bih te ja davno. Ali bojim se za dijete. Daj mi ruku djetetovu!"

Levat mi poslušno pruža dječakovu ruku. Grabim dječaka mojom slobodnom rukom i sklanjam ga iza leđa. Rokam levata u čelo i trčim odatle iz sve snage, vukući dječaka za sobom. Pokoji put se okrenem i gledam u dječaka. Vidim, nije mu žao levata i nije ga strah.

Uguram ga u auto. Zalupim vrata snažno da ne može snažnije.

---

4 Utoka (sleng) – pištolj.

Hoću da mu dam do znanja da je njegov dosadašnji život ostao ispred ovih vrata. Gledam ga pravo u oči i kažem mu:

„Ti si sin Senada Kape."

Dječak me gleda. Vidim, ne razumije šta mu pričam. Kako se ovo isto kaže na engleskom?

„You are the son of Senad Kapo."

Nema reakcije. Da probam s njemačkim.

„Dubist der Sohn von Senad Kapo."

Ni ovo ne konta. Pokušavam nešto drugo:

„Reci tvica!"

On me gleda onim zelenim, Sendinim, očima i kaže jasno i glasno:

„Ptica!"

„Reci cvrkva!"

Dječak odgovara kao iz topa:

„Crkva!"

PRVI DIO

Najgadniji zločin koji uopće postoji

1.

MENTOR
(Broktorp, sadašnje vrijeme)

Hoću da u ovom pohabanom tijelu
sve do kraja stanuje duša, a ne tranzistori

Crkva iz sedamnaestog stoljeća, jedna dobro opremljena biblioteka i galerija moderne umjetnosti koju vode neki obrazovani, mladi ljudi su tri jedine zgrade koje me privlače u Broktorpu, gradu u koji me sudbina zakucala. Broktorp je jedan od onih gradova u kojima se sigurno nikad neće održati Olimpijada. Ali, tu se nalazi Univerzitet South, ili kako se to zove na originalu Högskolan Syd, skraćeno HS, moje radno mjesto već šesnaest godina. Više željezničke stanice Broktorp nalazi se mali, uredni park kojim se ide do Gradske biblioteke. Tamo obično svratim kad god nemam predavanja poslijepodne, pa oficijelni dio radnog dana završim oko 14:00 sati. Biblioteka je negdje na pola puta između univerzitetske zgrade i željezničke stanice gdje sam se punih dvanaest godina ukrcavao u voz za Göteborg, grad u kojem sam živio sve od davne 1994. pa do prije tri godine kada sam se konačno preselio tamo gdje zarađujem za kruh i vino. Prije nego bih otišao na voz, ja bih obično svraćao u biblioteku. Tako sam stekao naviku da svaki dan pogledam nova prozna izdanja na švedskom ili engleskom, odjel sa stripovima i onaj sa knjigama na mom maternjem jeziku. Na polici na kojoj se nalazi etiketa „bosniska" nalaze se četiri moja romana i još dva na polici označenoj kao „kroatiska". Uvijek sam znatiželjan da vidim da li je neka od mojih knjiga posuđena. Obično nije nijedna.

Pretpostavljam da je to što sam se zagledao u hrvatske, srpske i bosanske knjige razlog što mi se javljaju dva mladića. Sjede duboko zavaljeni u tamnožutim foteljama postavljenim tu kako bi posjetitelji biblioteke mogli na miru čitati knjige i časopise, ali njih očito nikakvo čitanje ne zanima. Ovdje su iz nekog drugog razloga.

Jedan od njih ima čičak-frizuru i lice na kojem se ističu tek izmiljeli brčići dok je drugi blijed sa zalizanom kosom i držanjem kojim pokušava odavati dojam da je daleko stariji nego što je to slučaj. Čini mi se kao da vidim mladu verziju jednog mog književnog lika. Obojica drže mobitele u ruci i jednako su zavaljeni dok mi se obraćaju.

„Gospodine, imate li vremena za jedan mali intervju?"

Kao pedagog od karijere imam ugrađen refleks koji čini da sam uvijek spreman biti na usluzi učenicima i studentima - to mi je, na kraju krajeva, zvanje i posao od kojeg živim.

„Neka školska zadaća?", pitam, na što njih dvojica potvrdno klimaju.

„Može ako će to biti kratko. Ja živim u Göteborgu i moram stići na voz", lažem malo da me ipak predugo ne gnjave. „Znači, imamo samo nekih desetak minuta."

Dok to govorim, mahinalno se namještam u profesionalnu pozu. Njih dvojica pitaju mogu li snimati razgovor i mogu li me fotografisati. Govore dobrim švedskim jezikom, ali neke riječi čudno naglašavaju tako da se čini kao da im to nije maternji. Nagađam da im je i rječnik siromašan. Nakon što sam im dopustio da me snimaju i slikaju, slijedi prvo pitanje:

„Šta mislite o Švedskoj?", bubnu onaj zalizani.

„Šta mislim o Švedskoj? To vam je, momci, jako komplikovano

pitanje. Odgovor ne može stati u ovih deset minuta što su nam na raspolaganju. Imate li šta jednostavnije za pitati?“

Zalizani me strijelja otrovnim pogledom, očito skinutim od nekog glumca iz kriminalističkih filmova i ja tek sada shvaćam da ovdje nešto nije u redu.

„Treba li vam žena, gospodine?“

„Molim?“

„Ja vam mogu naći ženu!“

„Ženu?“

„Da, ženu... Mladu. Našu... odozdo s Balkana. Doći će vam u posjetu na sedam dana ili već na koliko vam treba. Plaćate njene putne troškove, a za sve ostalo se sa mnom dogovarate.“

„I baš ste mene našli...“, govorim glasno dok u grlu stišćem sočnu psovku. Ne priliči mi da psujem - ipak sam ja nekakav profesor i pisac povećeg broja knjiga, uključujući i ovu.

Ovu knjigu sam praktički započeo pisati, a da toga nisam bio svjestan, na aerodromu u Beču. Čekajući let za Göteborg, intenzivno sam razmišljao o Mozartu, jednom od bića koja se pokatkad samo pojave, iskrsnu odnekud ili ih Bog pošalje da osvijetle i prosvijetle ovu manje-više mračnu kuglicu u svemiru. Taj čovjek u stvarnosti mora da je bio sličan Isusu. Eto, njegov talent čak i mi koji ne vjerujemo u Boga zovemo božanskim jer ga je nemoguće objasniti empirijski, spekulativno, iskustveno niti na bilo koji način prikupljanja znanja koji je čovjeku poznat. I kako su ljudi njegovog doba postupili prema Mozartu? Baš kao i prema Isusu: razapeli su ga...

Zamisli da je živio barem četrdeset godina. I koliko bi tek ovi što u današnjem Beču zarađuju na njemu mogli prodati čokoladica, bombonjera, kačketa, majica i čarapa koje se zovu „Mozart"?

U razmišljanju me prekinula poruka pristigla na messenger. Pošiljalac je Jan-Olof, kolega s posla. Pita me mogu li preuzeti mentorisanje doktorske radnje nekog njegovog studenta koji je izričito izrazio želju da mu ja budem mentor. I, čujte sad ovo: piše mi da je momak „darovit kao Mozart"!

„Zar još ima takvih?", otpisujem mu. „Zove li se Wolfgang Amadeus?"

„Ne!", poručio je Jan-Olof, čovjek bez imalo smisla za ironiju, i napisao njegovo ime: Malik Riesenberg.

To je prvi put da sam uopće čuo za Kapu i to pod njegovim zvaničnim imenom Malik Riesenberg.

Ali, do priče o Kapi ne mogu ovako in medias res, moram prvo napraviti neki kontekst za razumijevanje. A kontekst - to vam je dobrim dijelom moj život.

Život mi je dosudio da pišem knjige, a pišem ih kako mi se ne bi dogodilo da ostanem bez jezika, žive supstance koja poput nevidljive, nematerijalne krvi drži na okupu moje raspadnute i rasute dijelove. Pisanje mi je postalo grčevito držanje za glatku ivicu provalije, pokušaj da se nokti zabiju u tvrdo i da se uspori neumitno klizanje nizbrdo. Kada bih prestao misliti i pisati na maternjem jeziku, osjećao bih kao da mi je duša ispumpana iz tijela, a namjesto nje ugrađeni šarafi, žice, čipovi, cincilatori i kalkulatori. Hoću da u ovom pohabanom tijelu sve do kraja stanuje duša, a ne tranzistori.

U ovu zemlju sam došao kao 34-godišnjak; dakle životno doba u kojem se može zaboraviti maternji jezik, a ne može naučiti novi. Vidio sam i čuo mnoge takve. I meni se desi, i to sve češće, da ostanem bez jezika, pa kažem da sam „pantao burke" umjesto uzeo kauciju za prazne flaše. Ili, kada hoću kupiti kvasac, ali sam baš tu švedsku riječ i baš u tom trenutku zaboravio, pa ako je se i sjetim, pitanje je hoću li je znati pravilno izgovoriti. U tim trenutcima mi na pamet padnu scene noćnih mora iz filmova Davida Lyncha: iskrivljene perspektive u očima, jedan potpuno nerazumljiv jezik nastao mješavinom njih više raznih u ušima dok u glavi istovremeno koegzistiraju prošlost i sadašnjost, jer sada gledaš ono što je bilo, a u maglovitu budućnost ionako ne vjeruješ.

Jer, sve ove godine gledam i slušam kako jezik doslovce umire na usnama onih koji su mu jedini mogli dati život - generacija koja je došla iza moje. Današnje dvadesetogodišnjake i tridesetogodišnjake naš jezik kao da muči, stide ga se i govore ga samo ako nikako

drugačije ne mogu riješiti neki problem ili završiti posao. Kao ona dva klinca iz biblioteke što podvode žene sa Balkana.

Kapo je i u toj stvari drukčiji od većine svojih vršnjaka. On još od našeg prvog susreta insistira na tome da pričamo na našem jeziku, iako ga govori s velikim naporom. Neko vrijeme sam se pitao zašto mu je to toliko važno kad odlično govori švedski i engleski, a ja, osim toga, još uvijek prilično pristojno poznajem njemački za koji sam pretpostavljao da je njemu maternji. Ali ne, on hoće pričati „naški", kao da time hoće da se vrati kući koju nikad nije imao. Upravo tome, povratku kući koje nema, želi posvetiti svoju doktorsku disertaciju i otuda njegovo insistiranje na tome da mu baš ja budem mentor.

Mentor je riječ koja, pretpostavljam, daje naslutiti moju profesiju. Ja pišem knjige, ali ne živim od toga. Od pisanja knjiga na malom jeziku se danas ne može živjeti, ako je ikada moglo. Ono od čega živim je profesura. Lagao bih ako bih rekao da me nauka nije zanimala u bivšem životu. Zanimala me je, ali sam zbog prezauzetosti pisanje doktorske disertacije i naučnih eseja uvijek ostavljao za kasnije. To kasnije je došlo na krajnje neočekivanom mjestu - u prostoru švedskog jezika.

Na nagovor pokojne supruge aplicirao sam na jedan oglas kojim su se tražili kandidati za doktorande u oblasti medijskih studija, iskreno ne računajući da će mi iko uopće odgovoriti. Ali, eto, dobio sam mjesto! A onda me je jedna pomisao toliko prestravila da mi je iz ruke ispala koverta u kojoj se nalazilo pismo s pozitivnim odgovorom na moju aplikaciju: kako, pobogu, pisati naučne radove na stranom jeziku?! Ali, eto, pisao sam ih. Kad se mora, ništa nije teško.

Kako sam spojio te dvije naizgled nespojive djelatnosti - književnost i nauku? Na isti način kao što u životu spajaš vrijeme i prostor. Brzo sam naučio da se u nauci riječi referišu na nešto što postoji dok u literaturi riječi trebaju stvoriti nešto što prije nije postojalo. Nauka se, dakle, bavi prostorom - onim što obično nazivamo svijetom i što je trajno, ili barem trajnije od nas, a literatura se bavi vremenom - onim što obično nazivamo životom i što je prolazno baš kao i mi. Prema tome, u naučnim tekstovima

sam se bavio tumačenjem poznatog mi svijeta, u književnim nisam tragao za nekom neprolaznošću koje nema, već mi je to bio način da unesem smisao u vlastiti život.

Književnost mi je trebala kao zrak jer ja nikad stvarno nisam postao dio onoga svijeta spletkarenja i ublehe[5] kakav se nataložio na univerzitetima onako kako žabokrečina zamuti bistrinu izvorske vode. Onoga svijeta gdje se sve što je napisano i izgovoreno treba nalaziti između redova, a u redovima ostane samo praznina. Onog nastojanja da ti ne primijete ako si nešto dobro uradio ili uspio u nečemu. One upornosti kojom te godinama iz sve snage podsjećaju na neku grešku koju si eventualno nekad i negdje napravio. Onog cinizma, pa rasizma i katkada zapanjujućeg primitivizma kojim te kolege zasipaju jer imaš „egzotično" ime. Onog podbadanja i poruge na svakom ćošku. One zavisti koja te zaguši poput otrovnog plina čim zakoračiš u predsoblje univerziteta u koje se, kako rekoh, nikad nisam zaljubio.

5 Ubleha (sleng) - laž, prevara.

Zaljubio sam se u nevrijeme, mimo reda i razuma. Baš onako kako treba, rekao bi onaj cinik što se cijeli život gnijezdi u mojoj utrobi. Kako starim sve ga češće čujem. Cinizam ili ne, ostaje činjenica da sam se zaljubio u mojoj šezdeset i četvrtoj. Ali sa istim intenzitetom i energijom kao da mi je dvadeset i četvrta. Svaka je ljubav nova i mlada. I vrela. Moja starost se stoga istopila kao snijeg na krovu ispod kojeg su izvirile dugo skrivane boje i mirisi.

Zato mi nije trebalo nikakvo mentorisanje, nikakav tuđi teret koji ću sebi natovariti na grbaču sada kad sam željan slobode i kad hoću biti lak, brz i dovoljno snažan da skočim i uronim u sreću, iskrsnulu niotkuda.

Previše sam star i prejak je miris smrti u mojim nosnicama da ne bih zgrabio prstima i noktima to što je definitivno posljednje što ću osjetiti od ljubavi, svjetlo što se nenadano probilo kroz zgusnute nakupine oblaka. Najednom sam se preobrazio u uspravnog i nevinog mladića koji još nije stigao okusiti život. Gledam u svijet u kojem neću ostati još dugo i u svjetlu te spoznaje još dublje čeznem za njenim licem, vapim za dodirom onih istih ruku kojim me je, još tu nedavno, umjela umiriti do sna. Želim bez prestanka slušati njen nježni glas sličan pjevu ptica i šumu gorskog potoka, prepoznavati njene korake koji se čuju kao kapi kad se otapaju s leda... Mogu li dva stara čovjeka voljeti i biti voljeni? Ne znam, kako bih to znao? Nikada ranije nisam bio star. Ono što znam jeste da me dugo nije bilo u svijetu i nije bilo svijeta u meni. Nepokretan i nesvjestan

stiskao sam se u ćošku i mrznuo sve dok me vruća zraka sunca nije obasjala po očima i obrazima. Od njene topline sam se otopio i razlio svukuda. Čas se ja ubrizgavam u svijet, čas me svijet upija u sebe. Uvirem i izvirem naizmjenice jer otkako sam se zaljubio u svijetu više nema betona i čelika. Sve čega ima je nepregledna pokošena livada koja miriše na njenu kosu.

I još nešto znam pouzdano… Znam da nikada više neću ovako čeznuti za nekim. Ovo je moja posljednja čežnja. Znam da će mi se, kad odčeznem svoje, samo srce raspuknuti i na lijevoj strani prsa će se otvoriti rupa kroz koju će šiknuti krv. I neće prestati sve dok se sva ne izlije po podu.

Kad znaš nešto takvo, onda sasvim spokojan čekaš novi dan i nije te briga za okolni svijet.

2.

MENTOR

(Broktorp, Högskolan Syd, sadašnje vrijeme)

Mi učimo druge svačemu, ali sebe nikad ne naučimo ničemu

Svijet je postao neizdrživo neudoban. Svugdje je gužva, vozovi su prepuni, restorani su postali samoposluživanje gdje kupujete hranu u plastici. Ispostavilo se da je cijeli smisao digitalizacije i njena jedina svrha da posluži bogatima da budu još bogatiji, a borbu za opstanak siromašnih učini još dramatičnijom. Pošta dolazi neredovno jer su vlasnici otpustili poštare, ne možete više posjetiti banku, osiguravajući zavod ili općinsku administraciju kako biste obavili neki posao jer su njihovi uredi zatvoreni zbog štednje, morate ih nazvati telefonom ako vam šta trebaju, a čekanje da vam se neko javi s druge strane, osim što će besmisleno potrošiti taj dan u vašem životu, nabit će vam telefonski račun. Vrijeme da dočekate operaciju sada se sada mjeri godinama, čak i ako se radi o smrtonosnim bolestima.

Ni naš intimni život više nije naš. U svijetu digitalizovanog ljubavnog života bez čeznutljivih pisama, crvenih ruža i serenada, sve od prvog kontakta na dating-stranici, sastanka u „fizičkom prostoru" (a kakav drugi prostor postoji osim fizičkog, dame i gospodo?) do orgazma zbijeno je u jedan isti dan. I to je to: time je proces okončan, nema više, nema dalje. Sve da bi se mogla prodati reklama, sve u svrhu stvaranja profita za onu šaku bezobrazno bogatih parazita, jedinih kojima odgovara što je ljudski svijet ovakav kakav je.

Prije nekoliko sedmica na letu iz Zagreba za Varšavu, gdje sam trebao promijeniti avion i ukrcati se za onaj koji leti za Göteborg, sjedio sam na zadnjem sjedalu u avionu. Morao sam čekati da svi izađu pa da se oslobodi prostor i za mene. Gledao sam kroz prozor u staklenu platformu, most koji povezuje avion sa aerodromskom zgradom. Ljudi, debeli i mršavi, muški i ženski, stari i mladi vukli su putne torbe na točkovima i vodili djecu. Hodali su u ritmu klavirske muzike koja se čula u avionu. Aerodrom se zove „Chopin". Pretpostavljam da je i muzika bila njegova. Kao klinac sam o Chopinu napisao briljantnu domaću zadaću pa mi je nastavnica muzičkog odgoja oprostila totalni nedostatak sluha.

Iz poetsko-muzičkog snatrenja sam se naglo razbudio kad sam se približio pultu gdje sam trebao čekirati kartu za Göteborg. Neljubazna službenica mi je objasnila da sam stavljen na stand by. Šta to do vraga znači, pitao sam službenicu, a ona mi je rekla da agencija ima pravo prodati više karata nego što ima mjesta u avionu i pokazala mi nešto napisano do nečitljivosti sitnim slovima na dnu ispisanog papira koji sam držao u ruci, a što agenciji daje pravo da me ne pusti u avion bez obzira na to što sam uredno platio za let. Agencija koja prodaje karte ne smije riskirati da neka stolica slučajno ostane prazna i time profit parazita, koji je vlasnik zrakoplovne firme, bude umanjen.

Još tamo od osamdesetih godina slušam jedno te isto, restruktuiranje, racionalizacija, optimizacija, efektivnost...

Naravno, ni akademija već odavno nije izuzetak. Jedan moj kolega je na sastanku, na kojem je naš institut trebao odgovoriti zahtjevu Vlade za većom efektivnošću koji nam visi nad glavom, rekao da mi nastavnici, kako bismo ispunili ono što se od nas traži, možemo jedino prestati izgovarati samoglasnike. Sa samo suglasnicima će naša predavanja ići mnogo brže pa ćemo time valjda biti efikasniji.

„Da“, pomislio sam, „ali problem je što naši studenti ne bi ni primijetili razliku jer nas ne slušaju ni sa samoglasnicima, ni bez njih. Jedni se nalaze u učionicama jer su ih roditelji natjerali kako bi barem na izvjesno vrijeme prekinuli njihovo beskrajno igranje video-igrica, a drugi su tu kako bi od nas iskamčili ocjenu i na kraju se dočepali onoga što ih jedino zanima - diplome. Tu ocjenu im na kraju daš, htio ili ne htio, jer je finansiranje fakulteta direktno skopčano sa procentom prolaznosti studenata. Na kraju krajeva, i ti sam na koncu gledaš svoje interese. Tebe zanima da student prođe kako bi zadržao svoj posao, a studenta zanima da se riješi i tebe i tvog predmeta što je prije moguće i da ide dalje. Jedino što nikoga više ne zanima je znanje.

I šta će biti sa ovom državom, kontinentom, svijetom... kad ih preuzmu generacije nekompetentnih, onih na čijim diplomama su upisane poklonjene ocjene?!

„A kolika će mi biti plata?“, glasi prvo pitanje koje vam postavi student koji se tek upisao na studij, potvrđujući vam tako svoju pripadnost sistemu u kojem je rođen i odrastao.

No, bez obzira na ovu moju ovdje izrečenu žalopojku, tek dvije stvari u mom odnosu prema svijetu u kome danas živim držim bitnima:

A. Prestalo me je biti briga. Neka profesori pričaju u suglasnicima, neka studenti ništa ne uče, neka se ukine znanje, neka se ljudi vole uz pomoć mašina... Kratko rečeno: neka sve ide u vražju mater!

B. Uronio sam u starost, proces koji ja nazivam obrnuta metamorfoza. Ja sam leptir koji se preobražava u larvu, sve manje osjetljiv na aktuelnu stvarnost, sve dublje uronjen u vlastitu prošlost.

Prošlost izviruje kao stari malter kroz proguljenu tapetu. Jasno čujem fragment jednog davnog kafanskog razgovora kojeg vodim sa slikarom po imenu Feđa.

„Nije sve u parama!“, tvrdi mlada verzija mene.

„Jeste, u parama je sve! U ovom svijetu je tako“, govori Feđa. „Pitaj ljude šte žele. Svi će ti reći: slobodu! A kad postanu slobodni, oni hoće samo jedno - još više slobode. A za šta će im tolika sloboda? Ja ću ti reći: da bi je još više konzumirali.“

Moj prvi susret sa velikim svijetom umjetnosti zbio se na nekom festivalu u Francuskoj gdje su me pozvali na prijem sa bogatom trpezom. Stidio sam se, pa sam na tanjurić stavio komadić sira i kruha kako neko ne bi pomislio da sam pohlepan. Čudom sam se čudio kad sam vidio kako se bjelosvjetske zvijezde i bogatuni otimaju oko hrane, toliko da cijeli onaj pretrpani sto začas opušu kao termiti. Sjećam se, na primjer, kako je tadašnji ministar kulture u francuskoj vladi natrpao na tanjur omanje brdašce hrane kao da je čas prije utekao iz gladi. Tako oni, valjda, uzimaju i sve drugo u životu, a mi, koji se zadovoljavamo kriškom sira, ostanemo vječiti siromasi.

Na isti taj festival namjeravam putovati u šestom mjesecu ove godine. Nekada je bilo dovoljno da vas redakcija ili univerzitet za koje radite prijavi i vi biste dobili akreditaciju koja vam omogućuje pristup svim projekcijama i konferencijama za štampu. Danas sudionik festivala plaća 65 eura za akreditaciju. Za sve se mora

platiti. Čim sam uplatio taj iznos, dolazi mi SMS od švedske banke kod koje imam račun. U poruci mi je ultimativno dano 20 minuta da nazovem i objasnim svrhu uplate. Ako ne javim, uplata neće biti izvršena. Naravno, zovem i umiljato objašnjavam čime se bavim i da putujem službeno nakon čega dobijem jedno mehaničko „hvala“ i uplata konačno odlazi.

Svaki čas mi digitalno šalju formulare u kojima me pitaju šta radim sa vlastitim novcem, osobito pri uplatama u inostranstvo. Dok formulare ne ispunim, račun je blokiran. Da li to čine samo nama ljudima sumnjivih imena ne mogu znati, ali teoretski niko od nas ne može slobodno raspolagati vlastitim, pošteno zarađenim novcem koji leži na računu. Banka nam, i bez vidljivog razloga i povoda, u svakom času može blokirati sve što imamo.

Je li to taj slobodni svijet i sloboda čemu smo težili dok smo bili u socijalizmu u kojem, kako nam danas u oči lažu, „nije bilo jogurta i žvakaćih guma“?

U parlamentima evropskih država odavno su usvojeni takozvani FRA-zakon koji vojsci dozvoljavaju da nam legalno zaviruje u kompjutere, mobitele, a uskoro možda i u misli. U Americi su u isto vrijeme donijeli sličan zakon na osnovu kojeg „legalno“ mogu špijunirati svakoga na planeti.

Je li to ta sloboda o kojoj su sanjali oni koji su ležali po komunističkim kazamatima i gulazima, izdavali samizdate i busali se u disidentske grudi, udišući žudno i punim plućima zapadni soft power onako kako narkoman usisava dim marihuane?

Kao i mnogi drugi i ja sad znam istinu: socijalizam je trebalo popravljati, a ne uništiti!

Ali, prestalo me je biti briga i za to...

U sve sam se razočarao i sve mi se zgadilo i najmanje mi je bilo do toga da budem „doctoral advisor“ nekom ko je „izričito izrazio želju“ da ga baš ja provedem kroz njegov doktorski rad. Mislio sam se ove mjesece koji su mi ostali do penzije nekako prošvercati. Pokoje predavanje, seminarčić, sastančić kolegija... i dani će se izbrojati do posljednjeg radnog. No, sad mi se valja baviti tim „Mozartom“ i njegovim remek-djelom! Najradije bi ih otkačio i rekao im da mi se ne da ni mašicama dohvatiti taj doktorat, ali nemam hrabrosti za to. Bojim se da mi konflikti sa kolegama i šefovima ne zagorčaju ove pretpenzionerske dane. Lakše je ploviti kroz mirno nego kroz uzburkano more. A i šta mi preostaje? Nema mi druge nego biti profesor do kraja. Ne mogu ove mjesece što su mi preostali krečiti stanove, popravljati automobile ili mijenjati crijep na krovu koji prokišnjava. Znate kako je to kod nas koji se bavimo humanističkim naukama - mi učimo druge svačemu, ali sebe nikad ne naučimo ničemu…

Ničemu se nisam radovao u poslu koji me je čekao. Baš ničemu. Zbog mog mutnog raspoloženja ni ne primjećujem da sam ušao u zgradu Univerziteta Jug i našao se usred užurbane i uzrujane gomile. Gledam oko sebe. Mi, nastavnici, nosimo laptope po hodnicima onako kako konobari nose pladnje i serviramo studentima ono što smatramo znanjem. U čisto vizualnom obliku predstavljeno je moderno stanje obrazovanja: profesor je postao servis, a studenti kupci. Od prosvjetiteljske romantike više ni iskrice nije ostalo. Prolazim dugačkim hodnikom pokraj restorana i penjem se uz stepenice na drugi sprat gdje se nalazi Odsjek za kulturne studije, moje radno mjesto. Neko je bio duhovit kad su se davali nazivi različitim krilima zgrade u kojima su smješteni pojedini odsjeci ove visokoškolske ustanove. Tako se ovaj dio gdje se nalazi moje radno odjeljenje zove „Ishavet", što će reći „Ledeno more". Iz sobe za sastanke sa nazivom „Konstantinopel" čuje se žamor.

Sastanak mentora je neformalno već počeo.

Jedan glas je nadjačavao sve druge:

„Studenti moraju više raditi na tekstu, treba raditi na tekstu… r-a-d-i-t-i!", prepoznajem glas kolege Martina, pedeset i neka, polućelav, brije bradu i brkove, navodno ekspert za digitalni zvuk. Pošto mali broj studenata piše svoje diplomske radove o zvuku, često je prisiljen zarađivati za život, metiljajući se u stvari o kojima zna manje od onih kojima bi trebao biti mentor. Otuda ovo njegovo epohalno otkriće da treba raditi na tekstu! Pred studentima koje

je mentorisao, navodno, stalno ponavlja svoju čarobnu formulu za dobru magistarsku i doktorsku radnju: Det textanalytiska verktyget! - Metoda tekstualne analize! Martin je po toj stvari postao toliko čuven da mu se i studenti rugaju, svaki put kad prođe hodnikom, šapćući mu iza leđa „det textanalytiska verktyget". Da ste me prije pet godina pitali kako Martin izgleda, rekao bih vam da je predebeo, da salo samo što mu nije iscurilo preko pojasa na farmerkama i izlilo se kroz otkopčani dio košulje. No, to više ne važi. Martinu je odjednom došlo da vozi bicikl kao manijak. Počeo je dolaziti na posao biciklom iz mjesta Kungälv u kojem živi, na udaljenosti od nekih 50 kilometara od njegovog radnog mjesta. Na Facebooku sam gledao kako zajedno sa drugim revnim biciklistima iz Švedske vozi maraton po Španjolskoj. Salo se otopilo i sad bi egzaktniji opis njegovog izgleda bio - bivši debeljko.

Ulazim u „Konstantinopel" bez pozdrava jer od profesorskog soja se prema uvriježenom klišeju očekuje da budu osobenjaci i ja uredno igram svoju ulogu. Pogled mi se sudara sa Jan-Olofovim, koji je jedini u tom društvu stariji od mene. Još ima i takvih na svijetu! Ali, Jan-Olofu nije padalo na pamet ići u penziju. On tu misli ostati do svoje sedamdesete, najmanje, jer kod njega između posla i života stoji znak jednakosti. Tri braka, tri razvoda, djeca koju je napravio i koju nije napravio su se razletjela po svijetu - a kud će čovjek koji ostane sam nego na posao? Jan-Olof mi je jednom poklonio svoju knjigu o psihičkom zdravlju na radnom mjestu. Čitati to bilo mi je zanimljivo otprilike kao čitanje jelovnika u restoranu društvene ishrane. Jan-Olof uvijek sjedi u vrhu dugačkog stola za sastanke i ponaša se kao neko koga upravo slikaju za pasoš. Iako kolegij mentora formalno nema rukovoditelja, on je sebi uvrtio u glavu da nam je on šef, ili barem da zna najviše od nas.

„Slažem se da treba raditi na tekstu, kolega Martin. Ali, prije

toga kandidat mora naučiti formalne principe za pisanje naučne proze", prekida ga ženski glas. Vlasnica glasa, kolegica Ulrika, kojoj sam svojevremeno pomogao da se zaposli ovdje, vjerna je svom običaju da šuti kad svi šute, ali čim neko progovori, da ga odmah prekine i poklopi. Ulrika i ja smo ranije radili skupa u Göteborgu. Dobro smo sarađivali i bila je kompetentna pa sam je predložio kada se otvorilo radno mjesto na kojem se, zbog spolne ravnopravnosti, preferirala ženska osoba. Kasnije su se pojavili i neki drugi razlozi zbog kojih mi je drago da je Ulrika dobila to radno mjesto. O tome ćemo kasnije.

„Ali, kolega, ako je kandidatu uspjelo da dođe do magistarske radnje, a da se pritom ne nauči naučnoj akribiji, neka je ne uči ni sada! To trebaju učiti njegovi nastavnici na nižim obrazovnim razinama koji su ga propustili do magistarske razine."

Tu je i Annika, koja klima glavom u znak slaganja sa svima, bez obzira na to šta govorili. Ako bi se javila i štogod progovorila, najčešće bi to bila uobičajena fraza o važnosti pravilnog definisanja pojmova u naučnom tekstu. Ili bi nas indiskretno podsjetila da je vrijeme ručku ili kafe-pauzi. Ne bih se detaljnije izjašnjavao o Annikinom izgledu, ali recimo toliko da je ta moja kolegica mogla biti slična nekome ko je žrtva prokletstva kojim je osuđen svaki dan pojesti najmanje pet šampita.

Svake godine isto...

Zajedno sa mnom ukupno nas je osam u Kolegiju. Ulrika, Annika, Martin i Jan-Olof su kolege kod kojih nikad nisam primijetio resentiman zbog mog porijekla, imena ili naglaska, što se za preostala tri člana kolegija ne bi moglo reći. Naprotiv, oni su od one vrste ljudi za koje imaš dojam da ih odjednom zaboli stomak kad moraju izgovoriti tvoje ime. Tretiraju me kao zarazu. „En